4. APOKALYPTICKÉ BYTOSTI /APOKALYPTICKÉ ZVIERATÁ

(Zjavenie Jána 4,2-8)

(2.videnie. Sedmopečatná kniha. Oslava Boha Stvoriteľa)

*

Potom som uvidel (Ján): **Hľa, otvorené dvere na nebi** (nebeská brána; podobne apokryfný 1Henoch 14,15 > deuterokanonická Závet Léviho 5,1)... **na nebi stál trón a na tróne On, Sediaci** (Boh Stvoriteľ; podobne Izaiáš 6,1 > Ezechiel 1,26 > Daniel 7,9). **Ten čo sedel, vyzeral ako jaspisový a sardionový kameň. Okolo trónu bola dúha, na pohľad ako smaragd** (v žiari drahokamov Ján nemôže presne identifikovať Boha). **Okolo trónu bolo dvadsaťštyri trónov** (najvyššia hierarchia nebeských bytostí Tróny; starozákonní proroci; nebeský poradný zbor starších, ktorý sa účastní na riadení sveta; symbol 24 hodín dňa) **odetých do bieleho rúcha** (kňazská funkcia) **a na hlavách mali zlaté vence** (kráľovská funkcia; podobne Zjavenie 14,14: Hodina žatvy a oberačky/*Hrozna hnevu*). **Z trónu vychádzali blesky, hukot a hrmenie** (tajomná stránka Božích zjavení; odkaz na Exodus 19,16; podobne Ezechiel 1,13 > Zjavenie 1,15); **pred trónom horelo sedem lámp, čo je sedem Božích duchov** (sedem duchov - symbol plnosti Ducha Svätého), **a pred trónom bolo čosi ako sklené more** (symbol vzdialenosti medzi Bohom a stvorenými bytosťami) **podobné krištáľu** (gr. hos thalassa hyaline; podobne Genezis 1,6-8; 7,11 > Žalm 104,3; 148,4 > Ezechiel 1,22 > apokryfná Závet Léviho 2,7 > 2Henoch 3,3 > Zjavenie 15,2). **V strede i okolo trónu boli štyri živé bytosti, plné očí spredu i zozadu** (strážcovia Božieho trónu). **Prvá bytosť sa podobala levovi, druhá bytosť sa podobala býkovi, tretia bytosť mala tvár ako človek a štvrtá bytosť sa podobala letiacemu orlovi** (odkaz na serafov či cherubov z Ezechiela 1,5; 10,8-17; odkaz na Izaiáša 6,2; podobne *tetramorf*; štyria evanjelisti). **A každá z týchto štyroch bytostí mala šesť krídiel** (odkaz na Izaiáša 6,2), **dookola i zvnútra boli plné očí** (vševidúcnosť; podobne 1Henoch 71,7) **a vo dne v noci bez prestania volali: Svätý, svätý, svätý Pán Boh všemohúci** (hebr. el Šadaj – staré Božie meno), **ktorý bol, ktorý je a ktorý príde** (podobne Izaiáš 6,3 > 1Henoch 39,12).

Súčasťou námetu Apokalyptické bytosti je dvadsaťštyri starcov. Sedia okolo trónu s korunami na hlavách a držia hudobné nástroje. Do kompozície býva začlenený aj sv. Ján v proskynéze. K námetu je zaraďovaný Dürerov grafický list Otvorená planúca nebeská brána, ikonografi však upozorňujú, že ide skôr o zobrazenie videnia siedmich pliag (15,5-8).

*

Sedenie na tróne predstavuje stvoriteľskú moc, dúha odkazuje na zmluvu Boha s ľudstvom po potope sveta (Genezis 9,13-14) alebo na svätožiaru. **Drahokamy** a ich farba (červený jaspis a karneol, zelený smaragd) vyjadrujú majestátnosť Boha. Interpreti v týchto súvislostiach poukazujú na Ezechiela (28,13) a na jeho žalospev za mýtickým nebeským pračlovekom a rajskou záhradou. Charakter a kvalita drahokamov (jaspis - hebr. jasfé; karneol - gr. sardios, hebr. ódem) nie sú v týchto súvislostiach prvoradé, navyše sa nimi niekedy označovali aj diamanty. **Planúce sklené more**, blesky, horiace fakle sú prejavmi moci a veľkosti Boha, prejavmi Božieho svetla v protiklade k tme ničoty, hriechu a večnej smrti.

Štyri živé bytosti (gr. zoón; pozri Christologický cyklus I.: *Tetramorf*) tvoria jeden z troch pomyselných kruhov okolo Božieho trónu (starci, sedem duchov/sedem lámp a štyri bytosti). Podľa bádateľov použil apokalyptik Ján pri ich opise staré predstavy o anjeloch rôzneho stupňa nebeskej hierarchie. Ich zmiešaním vzniklo množstvo znakov, že sa stali takmer nepredstaviteľnými (oči zvonku i zvnútra). Alebo mal na mysli prvý, najvyšší stupeň, Tróny (pozri kapitola *Nebo*). Všeobecne sa uznáva, že Jánova vízia apokalyptických bytostí nadväzuje na proroka Ezechiela (život v 6.st.pr.Kr.). Ak Ezechiel (1,10) zdôrazňuje štvorakosť podoby každej bytosti (ľudskú, leviu, býčiu, orliu) alebo dvojitú - ľudskú a leviu (4,18), u Jána má každá bytosť svoju vlastnú podobu. V Ezechielovom ani Jánovom prípade sa nejedná o staroveké pohanské symboly moci (lev), plodnosti (býk), rozumu (človek) a rýchlosti (orol). Hoci stredovekí mystici hľadali v štyroch bytostiach spoločné vlastnosti Ducha Svätého, dnes niektorí bádatelia súdia, že v pozadí obrazu štyroch bytostí predsa len doznieva pôvodná babylonská predstava bohov zverokruhu, súhvezdí Býka, Leva, Orla a Vodnára (pri výbere zvierat určených bola dôležitá symbolika majestátu, sily, múdrosti a dynamiky, ďalej vzťahy k prastarým motívom a prehistorickým tradíciám). V biblickom uplatnení bol dôležitý aj vzťah týchto zvierat k ťažiskovým cnostiam: múdrosti, statočnosti, rozvahe a spravodlivosti.

Podľa Ezechiela sú bytosti obdarené očami v podobe lámp a sú v neustálom pohybe, u Jána stoja pred trónom Boží a majú plno očí. Množstvo očí odkazuje na pôvodnú strážnu úlohu a vševidúcnosť nebeských bytostí, ale volanie - Svätý, svätý, svätý - im dáva jediný úkol - velebiť všemocného Boha.

Šesť krídiel bytostí odkazuje na serafov z Izaiáša (6,2), v ktorých podľa mytológov zasa doznieva pôvodná sumersko-akkadská predstava serafov v podobe drakov, ktorí potrebovali množstvo krídiel na lietanie v kruhu. Niektorí bádatelia v počte krídiel hľadali celok svetových strán (štyri svetové strany, smer hore a dole).

Jánove slová "uprostred a okolo trónu" stredovekí komentátori vysvetľujú obrazom trónu, ktorý mal podobu štvorca a na jeho stupňoch z každej strany stála jedna z bytostí. V apokalyptických bytostiach hľadali stredovekí teológovia symboliku štyroch úradov Krista - kráľovského, kňazského, prorockého a sudcovského.

V ranom stredoveku cirkevní otcovia Ireneus Lyonský (✞200), Hieronymus (✞420) a Augustín z Hippo Regia (✞430) stotožnili štyri apokalyptické bytosti so štyrmi evanjelistami: Matúš - bytosť s ľudskou tvárou, Marek - lev, Lukáš - býk/vôl, Ján - orol. Toto použitie sa menilo (Augustín uvádza: Matúš - lev, Marek - človek, Lukáš - býk/vôl, Ján - orol). Je však celkom isté, že apokalyptik Ján takéto predstavy nemal.

Apokalyptické bytosti nie sú charakteristikou jednotlivých evanjelistov, ale obrazom Krista v evanjeliách. Preto na začiatku stredovekých rukopisov nachádzame zobrazenie evanjelistu so svojím symbolom, nad ktorým je napríklad napísané: Imago leonis (obraz leva) alebo Imago aquilae (obraz orla). Nakoľko je Kristus v podstate obsahom zvestovania všetkých štyroch evanjelií, môže byť zobrazenie bytostí chápané ako symbol samotného Krista (v časoch raného kresťanstva oboznamovali s významom tetramorfu *katechumenov v štvrtom týždni veľkonočného pôstu (pozri Christologický cyklus II.: *Vjazd do Jeruzalema, Ukrižovanie*).

V kresťanskom umení 6.-7.storočia od čias cirkevného otca a neskoršieho pápeža Gregora Veľkého (✞604) sú bez výnimky jednotlivým bytostiam pripisované nasledujúce vzťahy: atribútom Matúša je **bytosť s ľudskou tvárou**, lebo jeho evanjelium začína rodokmeňom Ježiša Krista, bohočloveka. Motív človeka je upomienkou na vtelenie Krista (kresťan by mal vyvinúť snahu byť v prvom rade človekom, bytosťou, ktorá sa riadi rozumom a je Božím dielom). **Lev** je prideľovaný Markovi, lebo jeho evanjelium začína kázňou Jána Krstiteľa, ktorý bol "hlasom volajúceho na púšti." Nakoľko podľa stredovekých *bestiárov má lev aj v spánku otvorené oči, stal sa symbolom zmŕtvychvstania, Ježišovho ľudského skonu, v ktorom Spasiteľova božská podstata neprepadla smrti. Kresťan by mal byť podľa levieho príkladu statočný a v úsilí o svoje spasenie by sa mal postaviť každému protivníkovi.

Býk/vôl, ktorý bol rovnako ako teliatko a krava obetným zvieraťom, stal sa atribútom Lukáša, lebo začiatok jeho evanjelia opisuje obeť jeruzalemského kňaza Zachariáša a Kristus bol cez svoje utrpenie obeťou (pozri Christologický cyklus I.: *Baránok Boží/Agnus Dei*). Tým je daný príklad pre život kresťana, lebo ten by mal odolať lákadlám sveta, vziať na seba svoj kríž, niesť ho životom a sám priniesť obeť za spasenie svoje aj sveta. Ak sa v stredoveku objavuje namiesto býka výraz vôl, takmer určite to súvisí s evanjeliami (vôl a osol pri jasličkách v príbehu *Narodenia Pána*). Svoju úlohu mohli zohrať aj ďalšie asociácie: krotký (vykastrovaný), všestranne užitočný vôl ako náprotivok divého býka sa lepšie hodil k obrazu trpezlivého smerovania kresťana k Bohu.

S Jánom je spájaný **orol**, lebo jeho evanjelium na začiatku hovorí o "pravom svetle" božského Logu a orol ako jediný medzi živočíchmi "je schopný hľadieť do slnečného svetla". Pre svoju silu, ktorá ho vynáša do oblakov, je tiež symbolom nanebovstúpenia. Kresťan musí byť orlom, "dvíhajúcim svoj pohľad bez strachu do výšky a pozorujúcim večnosť".

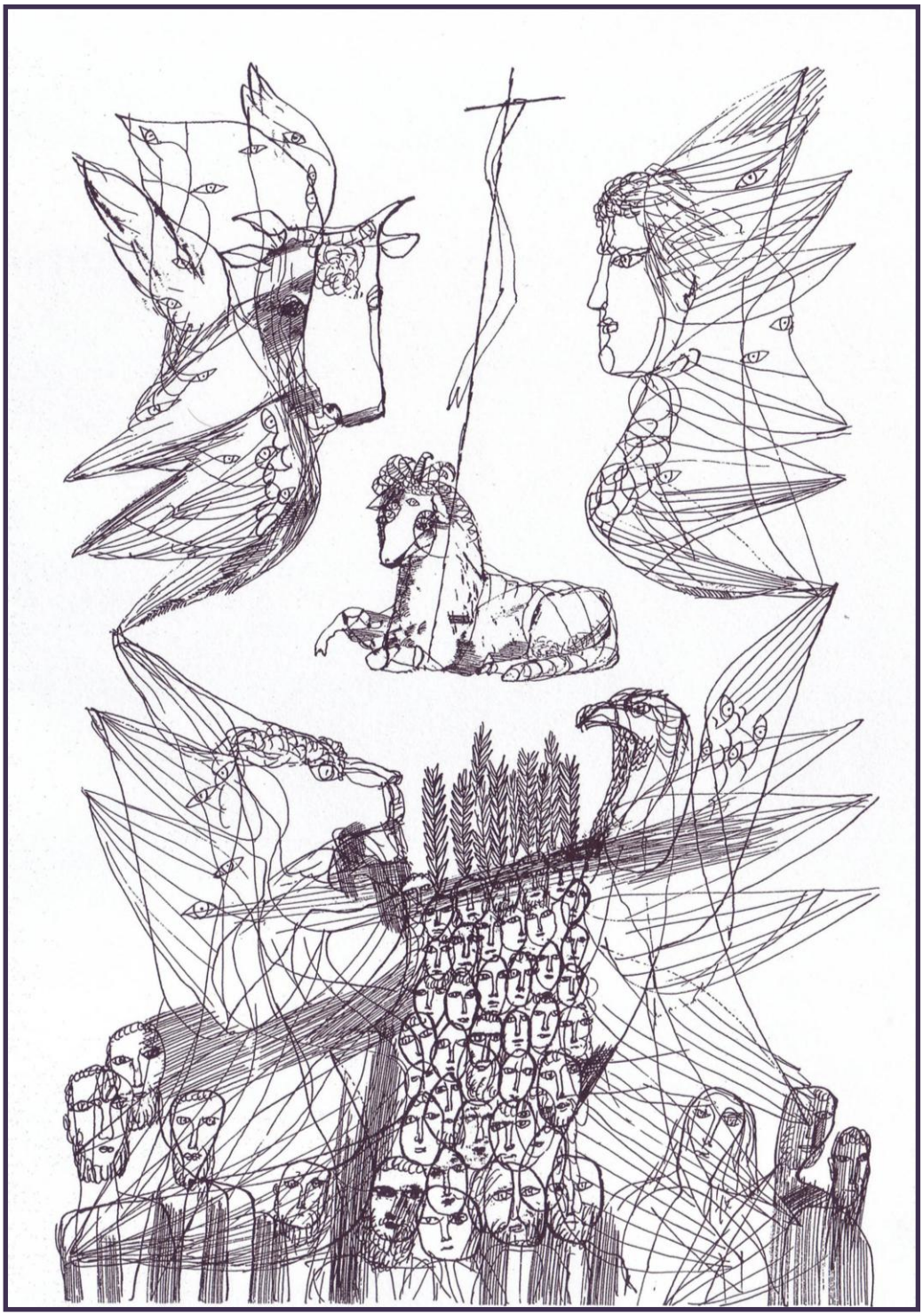

APOKALYPTICKÉ BYTOSTI (20. STOROČIE) LAJOS SZALAY

APOKALYPTICKÉ BYTOSTI A STARŠÍ OSPEVUJÚ BARÁNKA BOŽIEHO

(10. STOROČIE)

MINIATÚRA Z KOMENTÁRA BEATA Z LIÉBANY K APOKALYPSE